

Maria Jesús Comellas: «Per què no preguntem més als nens què pensen?»

La pedagoga diu que «hem de buidar les motxilles per omplir-les d'esperança»

Educar des del matís. Tenir la mirada desperta i oberta, preparada per acollir. Per estimar, per acompanyar. Sense condicionals i fins on calgui. Maria Jesús Comellas (Terrassa, 1943) és mestra, doctora en psicologia i professora emèrita de la facultat de ciències de l'educació de la Universitat Autònoma de Barcelona. Però també és aquella nena que de petita anava al mercat amb el seu germà per preparar el sopar per quan arribessin els pares. Ara no només recomana que els infants s'espavilin, anant a comprar o fent rentadores, sinó que mestres i famílies els donem l'amor, la confiança i l'oportunitat de relacionar l'aprenentatge amb la vida.

Aquesta conversa està patrocinada pel celler **Més Que Paraules** (<http://mesqueparaules.cat/>)

Foto: Gemma Ventura

Amb set anys feies el sopar per a la família.

Això que diuen que abans les mares i les àvies estaven a casa no era real. A l'època de la postguerra la meva mare treballava moltes hores, i el meu pare normalment es passava tota la

nit a la feina. Jo sortia de l'escola, estava a casa i anava preparant el sopar. Recordo molt fer patata i mongeta tendra. Devia ser el menú que es considerava fàcil per a les criatures.

Els teus pares treballaven i no era cap trauma.

En absolut. Em sentia molt satisfeta. Confiaven en mi. Venien i podien sopar. El pare anava a treballar i la mare en tornava.

Això demostra que a un nen el fas responsable si li dones una responsabilitat.

I després diuen que no tenen autoestima. No sé si és que vaig agafar l'autoestima pelant patates per al sopar. Però sí que recordo amb deu anys anar al mercat amb el meu germà. Ell portava el cistell: el pes el portava ell, que era més gran, i els diners, jo. La decisió de què compràvem era meva. Jo tenia deu anys perquè recordo a quina classe anava. Comprava sardina i a casa la netejava. Un dia em vaig dedicar a treure'n les espines.

Estaves explorant, en comptes d'obeir ordres.

Em donaven els diners i em deien: tu mateixa. Quan vaig canviar d'escola, que tenia onze anys, recordo que vaig dir a la meva mare que havia fet la millor compra que podia fer. I em va dir: què has fet? I li vaig respondre: és que hi havia un lluç tan maco! Vaig anar a la Pepita, que era la peixatera, una dona corpulenta que sempre deia: sardineta, sardineta! Vaig veure un superlluç i vaig dir: aquesta és la meva. El vaig comprar i vaig tornar molt orgullosa cap a casa. La mare em va abraçar i quan la setmana següent em va tornar a donar la setmanada em va dir: el lluç va ser molt bo, però et vas gastar tots els diners de la setmana.

Això va ser una lliçó per a tota la vida.

I tant. Em vaig preguntar: què dec haver fet malament? Però no em va dir res d'entrada.

T'hauria pogut esbrincar.

Em va abraçar i em va explicar que aquesta decisió tan bona no ens la podíem permetre, perquè no teníem prou diners.

Per educar s'ha de tenir tacte.

Tinc un record impecable dels meus pares de benestar, de comunicació. Segur que feia trastades. El meu germà encara en feia més. El castigaven a la seva habitació a les fosques. M'asseia davant la seva porta. L'obríem. Posava al passadís el parxís. Per tant, el càstig se seguia complint. Encenia el llum del passadís. Ell jugava des d'on era i jo també. Li passava el dau i només l'havia de tirar. Recordo que un dia la mare va dir: però és que ell està castigat! I jo li responia: però és que jo no estic a la seva habitació i ell no n'ha sortit. I està a les fosques. Trobo maca la tendresa que hi havia entre nosaltres. De pensar en ell, sense trencar la norma que hi havia. La meva mare es posava a riure. Suavitzava el càstig del germà perquè no estava sol, ni a les fosques, ni tancat.

Eres entremaliada?

Era decidida i tenia ganes de fer coses. Entremaliadures no en recordo gaires.

Hi ha massa normes ara?

Ho volem tot programat. Els meus pares mai es van preocupar de si m'avorria o no. No hi havia televisor; de joguines, molt poques. Els Reis em portaven colors Alpino, mitjons. Recordo haver passat dies fent carreres de formigues al balcó. Posava miques de pa, sortien i anava movent la molla perquè em seguissin. Ens havíem d'espavilar per gestionar el nostre temps.

Ara els nens estan empatxats?

Venen i et diuen: m'avorreixo. I representa que creiem que tenim l'obligació de divertir els nens. No fa gaire m'ho va dir un nen i li vaig respondre: com ho fas per avorrir-te? Jo no en sé. Explica-m'ho.

Els hem de fer més autònoms?

Diem que els nens s'han d'equivocar. A mi mai em van dir: t'has equivocat. Em van dir: mira, és una experiència. Ho has provat i ho pots fer diferent. Però no en clau d'error. En el moment en què et van dient: vigila, que t'equivocaràs, tires enrere la iniciativa. La canalla ho diu: i si m'equivoco? Si no hi ha un risc exagerat, el que hem de deixar és que facin. I els hem de valorar la decisió que prenen. Hi ha moments que em diuen: és que m'he equivocat. Perdoneu, què has pensat? Sabia això i he fet això. Molt ben pensat. Sí, però goita... Bé, és que no sabies aquesta altra cosa. Si ho haguessis sabut, potser no ho hauries fet.

La seva resposta serà molt diferent si el valores o si el castigues.

O si li atribueixes aquesta por. Quan a un nen, que el resultat d'allò que fa pot ser dolent, li dius "ostres, és que ho has pensat tan bé!", et mira amb una cara... I els dius: "Mira, tu estaves en aquest punt. Has pensat i has decidit. Què és el que falta ara?" Aquesta confiança de donar-los el missatge que poden fer-ho és vital.

De la confiança en neix la creativitat. I de la castració, la repetició.

I la inseguretats. Però, per què no preguntem més als nens què pensen? D'entrada, mirem el resultat i valorem el resultat. No fem un pas enrere. Què has pensat que podries menjar per berenar?

Hem de fer persones diferents?

Sí, i que es plantegin que han de pensar abans de fer. Que t'ho has pensat? No, ho he fet. Espera un moment. Atura't. Rumia.

Llavors hauríem d'ensenyar a pensar i a tenir paciència.

I a casa, també. Què podem fer per sopar? Anem al mercat a veure què veiem. Si hi ha una possibilitat d'acceptar el que ha pensat un nen, és vital fer-ho. Perquè després dirà: hem fet per sopar el que jo vaig veure. Per tant, estimules que vagi pel món amb els ulls oberts. Que a vegades els tenim amb quatre o cinc anys en cotxets mig estirats i adormits. Ara no és hora de dormir. On anem? Què veiem? Tenir una actitud més oberta que no pas passiva.

La nostra prioritat és fer nens feliços?

No. Creiem que fer nens feliços és fer nens que tot els vagi rodó. Quan a l'escola alguns pares diuen als seus fills: que siguis feliç, penso que anem de pal a pal. Els tenim estressats o els volem feliços? Espera't un moment. Si no em deixen la pilota o em surt alguna cosa al revés o si dic alguna cosa a l'amiga i no em contesta, llavors ho dramatitzem. Si la meua amiga em diu que no, ja em sento molt desgraciada i frustrada.

Què falla?

En aquests moments ens falta molt valorar els matisos. "Que et vagi bé". Això seria molt més lògic perquè no sé què vol dir ser feliç. Com a idea la paraula felicitat és molt potent i no permet cap ferida ni contrarietat. Aleshores: "Que et vagi bé". "Però mira què m'ha passat amb l'amiga". "I

com ho has resolt? Ah, molt bé. Mira, deixa-la estar que devia estar de mal humor i demà hi tornes". Entre el zero i el deu hi ha el 9, el 7, el 7.1. Hi ha tots els matisos.

Això implicaria acompanyar.

Acompanyar i donar possibilitats de valoració. Que els matisos també són importants encara que no siguin un deu. Amb els exàmens estem forçant el deu.

Llavors què en fem, dels exàmens?

Les criatures sempre volen relacionar-se amb qui treu més bona nota.

És qui té el poder?

És el que permetrà que la meva nota pugui. Si treballo amb aquell i fem un grup, com que la nota és per al grup, jo tindrè més bona nota. En canvi, aquest d'aquí al costat, com que no té gaire bona nota, potser l'hauré d'ajudar. Per tant, no m'interessa. Això passa des dels sis anys.

I així es mou el món quan tens trenta o cinquanta anys.

Evidentment.

Què valorem?

La competitivitat, la perfecció, la productivitat. L'egoisme d'aprofitar-te'n. Llavors dic: el qui té un deu a qui tria? Amb qui vol anar? A més a més, estem fent un missatge de valorar caps. Diem que hi ha intel·ligències vàries: l'emocional... Sempre els dic: Picasso era molt tontet? I el Pau Casals també? Perquè quan una criatura no vol fer segons què, no vol anar a la universitat, el consolem, però cap família vol que el seu fill vagi a cicles, perquè es desprestigia.

És tot aparença.

Per què no afavorim les relacions personals, no només les intel·lectuals? Dona la impressió que creiem que la criatura ja ha nascut superintel·ligent, talentosa i no sé què més i que això no creix. I tenim por que es perdi. Piaget va treure una definició d'intel·ligència molt oportuna: és la capacitat d'adaptar-se. No de resoldre problemes de matemàtiques. Quanta gent que té quatre màsters s'enfonsa davant de situacions noves? Potser sí que fan molt bé els càlculs matemàtics, però i la intel·ligència global? Que no és l'específica: aprendre a gestionar la teva vida, les emocions, aprendre a aprendre.

Com pot fer un mestre a les nou del matí per treballar això?

Per què no entren els diaris a les escoles? Ara parlem de l'escola 21, però per què no parlem del que passa al món? Després diuen: és que a Internet hi ha tanta informació que la canalla no la sap seleccionar. És que li has d'ensenyar a seleccionar-la. I aprofitar el que passa en el dia a dia per ajudar a entendre allò que la cultura ens ha transmès.

La vida i l'escola són dos mons aïllats?

Ara sí.

Quina utilitat té ara l'escola?

És molt clar com aprenen anglès: comencem per la gramàtica, però és que ni els catalans amb cinc anys sabem la gramàtica d'aquí. Per què hem de començar per la gramàtica i no per l'oralitat? Fins i tot en la nostra pròpia llengua: per què no aprenem a expressar-nos, a explicar un conte. La

gramàtica ens fa avorrir la llengua.

Com podríem fer atractiu l'ensenyament?

Si ha passat alguna cosa al teu poble, ho podem parlar amb un diari local. Són fets reals. Les criatures poden explicar fets reals també. En l'època de la renovació pedagògica que vam creure en el text lliure, que no calien llibres. Ara es parla que no calen, i que treballem per projectes, però és que a l'any 68 ja ho treballàvem, encara que no fèiem tant enrenou.

Sembla que tot es vengui com una novetat.

A més a més, ho volem etiquetar. Fixa't que torna a ser competitiu: jo sóc escola 21. Sóc millor que tu. En comptes de dir: escolta, escola veïna, per què no fem alguna cosa juntes?

Cap a on va l'escola?

Penso que volem que vagi cap a una banda, però hi ha molta desorientació. Ens posem massa etiquetes.

És el més fàcil.

El que ens categoritza ens tranquil·litza.

Encara hi ha mestres que diuen: tu calla i escolta?

Ara el que fan és expulsar-los.

Expulsar s'assembla a espolsar-se les mans.

Absolutament. Que se'n vagi a casa. I a casa els pares...? És igual, és el seu problema i el seu fill. Els nens normalment tenen problemes perquè no se senten acompanyats en l'aprenentatge. I quan arriben a secundària no ho poden seguir. El tractament de la diversitat el fem molt a *trancas* y *barrancas*. Després els hem de recuperar quan tenen setze o disset anys amb programes de suport. No podem fer fora del sistema. És un dret a l'educació que té l'alumne.

És que el nen està frustrat llavors.

Frustrat és poc: destrossat.

Es pot creure que és inútil.

Perquè molta gent li ha dit que no serveix per res.

I si t'ho diuen des dels cinc anys...

I als dotze, tretze, catorze, quinze. Llavors quan els dius: vine, que ja ho veuràs. Et diuen: no em venguis la moto que tothom m'ha dit que no serveixo per a res. Ara em vols consolar, però no és veritat.

És robar-los l'esperança.

Han de viure fins als vuitanta-cinc, eh? És una pena, un fracàs i una irresponsabilitat. No busquem seriosament la manera de captar-los.

Ser mestre és una responsabilitat molt gran.

I responsabilitat moral. Has signat un contracte. Estàs cobrant per fer una feina i no la fas.

Queda clar quin és l'encàrrec dels mestres?

El diluïm. Jo només he d'ensenyar, no he d'educar. Escolta, és un sistema educatiu, eh? Creiem que ensenyant la regla de tres compleixes. Tens persones al davant durant sis hores al dia i has de respondre. Moltes vegades és l'única oportunitat que els alumnes tenen. Depèn de les circumstàncies familiars, de la situació cultural, socioeconòmica. Quantes famílies hi ha amb pobresa energètica, d'aliments? Aquest crio ha de fer deures a casa? La família, per exemple xinesa, l'ha d'ajudar a fer la essa sorda i sonora? Com se sentirà l'alumne? Arribarà a classe i tota una colla ho haurà fet, perquè tenen el pare i la mare al costat. Per tant, ell cada vegada estarà més lluny. I si això comença als sis anys imagina't on seràs als dotze. No acabem de veure que tenim persones al davant i que hem de ser persones significatives per a elles.

Què necessiten els nens?

Si el mires a la cara i li dius hola, vol dir que t'interesses per aquella persona. Però si t'atures i preguntes com estàs, com has dormit, què fem, t'hi impliques i li demostres que t'interessa, respondran fins i tot els adolescents més despenitats.

Has viscut algun cas així?

A un l'havien expulsat de tres escoles. Estava a la quarta escola. Jo tenia un despatx particular en què donava suport a alumnes amb dificultats i parlant amb el centre em van dir: ui, tenim un cas. Vaig dir: porteu-me'l, a veure què hi podem fer. No, que no voldrà. Li vaig dir: jo parlo amb nois i noies i m'agradaria que vinguessis. I em va dir: amb una condició, res de llegir, ni escriure, ni matemàtiques. I li vaig dir: però com se t'acut? He dit que et vull conèixer. Em va explicar que tenia una colla. I li vaig preguntar: per què no muntem un sopar per la colla? Encantat de la vida. Vam anar al Caprabo, vam agafar el cistell. Va agafar un pot d'olives dels grans. Dic: en tindràs prou? Pensa que hi ha molta aigua a dins. Ell anava pensant: farem una truita. Agafàvem oli. Dic: tornem, mirem els preus, veiem si paguen els altres o tu. Diu: jo no. Llavors haurem de veure què demanaràs que paguin els altres. El dia següent em va dir: no recordo bé què necessitarem. I dic: quina solució hi pot haver? Ho apunto. Molt bé. Vam tornar-hi i va començar a apuntar el preu. Va veure que un litre d'oli valia molt. Llavors va agafar una botella d'oli més petita. Ho anava apuntant. Va escriure una carta per convidar-los. Un dia es va empipar perquè es va adonar que estava escrivint, que havia de comptar i que havia de fer una divisió. Em va intentar cremar la taula.

Creumar?

Un moment: això és de risc. Apaguem el foc. No li vaig dir "què has fet?" sinó "què t'ha passat pel cap?" Se'm va posar a plorar.

Devia sortir tot el que tenia reprimat.

Em va dir "no suportó que m'estimis perquè després em deixaràs".

Em fa posar la pell de gallina.

Li vaig dir: jo t'estimo per demostrar-te que ets capaç. Aquest treball que estàs fent l'imprimirem i estarà amb tots els treballs de secundària del teu institut. Va presentar el seu treball. I no es creia que ho hagués fet ell, em deia: això ho has fet tu a la nit quan jo no hi era. Però mira, te'n recordes que has vist que t'havies equivocat aquí? Ah, sí. Sí que he trobat canalla d'aquella que dius: com podem crear esperances que trenquin aquests estereotips. Perquè en principi un estereotip mai és positiu. Com li canvies la mirada perquè vegi que allò no va amb ell.

Hem de buidar motxilles?

Hem de buidar motxilles per omplir-les d'esperança. Hem de treure les pedres que no duen enlloc i posar-hi altres recursos que donin oportunitats i volada. En el moment en què a la motxilla hi ha esperança, confiança i la creença que sóc capaç, la podràs omplir com vulguis. En canvi si t'hi posen pedres, és un llast que et diu que no serveixes.

Què és el que t'agradaria que tinguessin més en compte els mestres?

Les persones. Quan vaig als claustres tractem la mirada del grup. Quan veiem que hi ha criatures més fràgils o que no estan gaire bé, els pregunto si saben per què passa el que passa. A vegades em responen: sí, per tal cosa i tal altra. Llavors una de les preguntes que acostumo a fer és: m'ho estàs explicant o m'ho estàs justificant? Si tu em dius: sé que passa això però em fa mal i no vull que passi, estem fent més informació i trobarem la solució. Però si em dius: és que el crio com que arriba de mal humor i actua malament és normal que el grup actui com actui, estàs justificant que el grup no el vulgui. No t'estàs posant a la pell de l'alumne. Intento que hi hagi una reflexió dels perquè per buscar un com diferent.

Això s'ensenya a magisteri?

Diria que no. Però també hem de tenir present que amb quatre anys no s'aprèn tot. Això és amb la pràctica de cada dia. Si tens una mirada pedagògica de voler-te vincular amb la canalla, el personal experimentat hauria de transmetre-ho. Quan una persona jove digui: m'ha desgavellat el grup, perquè ha arribat i ha començat a insultar. Espera un moment i calma't. És que m'ha dit filla de puta. D'entrada digue-li hola. No t'està dient això amb tota la càrrega simbòlica que té. Sí però després els altres també t'ho diran. No és veritat.

Seria intentar interpretar l'insult?

Amb aquest insult m'està cridant l'atenció directament. Potser és la manera com el tracten.

Potser li diuen a casa seva.

Jo he sentit com una mare deia filla de puta a una filla amb tota la tendresa. Perquè hi ha cultures que parlen així. O una altra que deia: ¡te voy a matar! Tu creus que el matarà? Hem de matisar. Qui ho diu, quan ho diu o per què ho diu. Llavors al crio ja li dius que això no t'ho torni a dir, que no t'agrada. Però d'entrada hi ha d'haver un acolliment.

A tothom.

En tens vint-i-cinc. Jo n'havia tingut quaranta-vuit, de quatre anys fins a nou. En una classe petita.

Hi ha mestres que proposen reduir la ràtio.

Sí. I em diuen: és que abans no eren tan diversos. Digue-m'ho a mi. Recordo que hi havia un Antonio que em venia amb crostes a l'esquena. El seu pare l'escalfava amb el cinturó. El seu pare em va dir: a mi m'han fet un home a cops de cinturó. Jo vull que el meu fill sigui un home recte, i per això li faig el mateix. D'entrada no li vaig dir que el maltractava i que era un salvatge, tot i que ho fos. El que vaig dir, i em vaig sentir fatal dient-ho, és per què no li pegava amb la mà. I que al cap de quinze dies ho tornariem a parlar. Després anava cap a casa i pensava: ostres, li has dit que li pegués!

Ho volies suavitzar.

Li preguntava a l'Antonito. Li deia que procurés no fer enfadar al pare. Però era un infant de vuit anys. El nen em va dir que el pare li havia pegat però no li havia fet gaire mal, perquè ho feia amb

la mà. Quan vaig tornar a parlar amb el pare em va dir: he fet el que vostè em va dir. Però és que em faig mal a la mà. I li vaig dir: ha pensat en l'esquena de l'Antonito, que només té vuit anys? Potser millor que parleu del que fa. Encara trobem famílies que actuen segons la seva experiència.

Perquè potser no han tingut l'oportunitat que algú els donés una altra mirada.

Exacte. Per tant, si els han fet a ells, també ho repliquen. Quan ho parles, pots provar de suavitzar-ho. I no cal treure-ls la pàtria potestat. Perquè hi ha hagut l'experiència de canalla que els ha agafat la DEGAI i una nena deia: jo estimava el meu pare i ara l'odio. I voldria estimar-lo. En definitiva, era la seva família. Hem de confiar que si acompanyem una persona, aquesta persona creixerà. Potser no en el ritme que volem, ni de la manera que volem, però és que tampoc hem de voler un model de criatura que s'adapti al que jo penso. Tenen només deu anys, i en viuran setanta o vuitanta. Hem de confiar que s'obriran camí.

Dius que els pares tenen dret a dir: anem a sopar i us quedeu aquí sols.

I tant. Creiem que els adults no tenim dret a la vida independentment de la canalla. I això no té cap sentit perquè no ajudem la canalla. Hi ha dies que anirem a sopar tots plegats allà on sigui. Ara, hi ha dies en què nosaltres anem a sopar sols.

No hi hem de renunciar?

És un mal exemple per a la canalla. Els distorsionem. Els diem que tan bon punt han arribat jo només sóc la mare. Jo tinc una professió, amistats, sóc una persona adulta, tinc aficions i me'n vaig al cine. I jo què? Tu a dormir. Ara, dissabte anirem a veure una pel·lícula. I quan tinguis catorze anys tindràs una colla, aniràs al cine i jo no vindré.

I cada cosa al seu moment.

I a cada parcel·la de la vida tenim el nostre context. És estúpid que l'adult renunciï al seu context de persona adulta. Pot anar a sopar amb la parella, però no amb la canalla sempre com si fossin un apèndix enganxat que no podem fer res si no hi són ells.

Els mestres han de jugar amb els nens?

Els mestres han d'afavorir que es jugui. Hem de tenir present que la canalla avui en dia no sap jugar. La tecnologia ha ocupat un espai molt important. El carrer i l'exploració del terreny han tret una part important. El pati és un lloc possible, però hem deixat que la pilota l'ocupi. Hem deixat que les pors entrin al pati: la corda no, que no s'escanyi.

Què proposes?

Que no hi hagi pilotes al pati, o un dia a la setmana. La pilota agafa un perfil determinat de canalla i exigeix un joc molt concret: o encistellar-la o posar-la a la porteria. Les nenes queden a la perifèria. Llavors on és l'estona d'esbarjo, d'empaitar-se? En molts moments l'adult ha de poder ensenyar a jugar. Jo havia arribat a jugar amb els de catorze anys. A arrencar cebes, a cavall fort, a empaitar-nos. Recordo que jugava al tren boig: em posava de locomotora i agafava la canalla que a classe em costava més. I els donava la mà. Que una mestra et doni la mà ja és un privilegi. Llavors els deixava: va, va, que el tren es desenganxa.

Què t'enamora d'aquest ofici?

Les relacions amb les criatures. Mirar els ulls d'un infant, d'un adolescent.

T'emociona encara?

Oi tant. No fa gaire estava a un institut i gairebé era l'hora del pati. Estava al mig del passadís. Toquen el timbre i una altra mestra em diu: aparta't que baixen. Dic: qui baixa? Apartat que et faran mal. Dic: hi ha animals a dalt o hi ha criatures? Em vaig quedar allà. Evidentment, no em van fer mal. Però a més a més, passa un adolescent d'aquests que porten aquestes flautes per esmorzar tan llargues i grosses. Li vaig agafar el jersei. Em mira. Li dic: bon profit. Em diu: que en vols? Dic: sí. Treu el paper de plata i me l'acosta. I en clavo queixalada. El de darrere seu em diu: en vols? Espera't un moment. I li dic al primer: quin esmorzar tan bo que t'has fet. Diu: no, me l'ha fet la mare. I li dic: te l'hauries d'haver fet tu. Però quan arribis a casa fes una abraçada a la mare i li dius: gràcies, mare, maca, quin esmorzar més bo que m'has fet. I demà passat li fas tu l'esmorzar a ella.

Conversa patrocinada pel celler **Més Que Paraules** (<http://mesqueparaules.cat/>)

(<http://mesqueparaules.cat/>)